

УДК 37.013.42:343.91-053.6]:325.51(477)(045)

**ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНІ ЗАСАДИ РЕСОЦІАЛІЗАЦІЇ
НЕПОВНОЛІТНІХ ЗАСУДЖЕНИХ У ВИПРАВНИХ КОЛОНІЯХ УКРАЇНИ**

Петренко Оксана, докторка педагогічних наук, професорка, завідувачка кафедри теорії і методики виховання, Рівненський державний гуманітарний університет.

ORCID: 0000-0001-6906-3542,

E-mail: oksana.petrenko@rshu.edu.ua

Петренко Інна, PhD, викладачка кафедри теорії і методики виховання, Рівненський державного гуманітарний університет, м.Рівне, Україна

ORCID: 0000-0003-2320-6100

E-mail: inna.petrenko@rshu.edu.ua

Бричок Світлана, кандидатка педагогічних наук, доцентка, доцентка кафедри педагогіки початкової, інклюзивної та вищої освіти, Рівненський державний гуманітарний університет, м.Рівне, Україна

ORCID: 0000-0001-8508-8395,

E-mail: brychok.zd@gmail.com

У статті визначено й схарактеризовано теоретико-прикладні засади ресоціалізації неповнолітніх засуджених у сучасних виправних установах. Здійснено ґрунтовний аналіз понятійно-категорійного апарату, розкрито сутність поняття ресоціалізації неповнолітніх засуджених у сучасній педагогічній теорії і практиці діяльності пенітенціарних закладів. Проаналізовано загально визнану класифікацію форм організації виховної роботи з неповнолітніми засудженими за суб'єктом, на який спрямований виховний вплив, а саме: індивідуальні, групові та масові форми. Також схарактеризовано сутність методів виправлення неповнолітніх засуджених, а саме: формування і корекція свідомості; формування і корекція позитивного досвіду поведінки і діяльності; додаткова мотивація та стимулювання позитивної поведінки; моніторинг результатів виховання. Визначено процеси організації і здійснення правового, трудового, морально-етичного, художньо-естетичного, фізичного, санітарно-гігієнічного, релігійного виховання та соціально-виховної роботи з неповнолітніми засудженими.

***Ключові слова:** ресоціалізація, теоретико-прикладні засади, пенітенціарна педагогіка, неповнолітні засуджені, виправні колонії України, форми, методи, напрями виховної роботи.*

**THEORETICAL AND APPLIED PRINCIPLES OF RESOCIALISATION
OF JUVENILE CONVICTS IN CORRECTIONAL COLONIES OF UKRAINE**

Petrenko Oksana, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Theory and Methods of Education at Rivne State University for the Humanities.

ORCID: 0000-0001-6906-3542,

E-mail: oksana.petrenko@rshu.edu.ua

Petrenko Inna, PhD, lecturer at the Department of Theory and Methods of Education, Rivne State University for the Humanities, Rivne, Ukraine

ORCID: 0000-0003-2320-6100

E-mail:inna.petrenko@rshu.edu.ua

Brychok Svitlana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Primary, Inclusive and Higher Education Pedagogy, Rivne State University for the Humanities, Rivne, Ukraine

ORCID: 0000-0001-8508-8395

E-mail:brychok.zd@gmail.com

The article determines and characterises the theoretical and applied principles of resocialisation of juvenile convicts in modern correctional facilities. A profound analysis of the conceptual and categorical apparatus is conducted, and the essence of the concept of resocialisation of juvenile convicts in modern pedagogical theory and practice of penitentiary institutions is revealed. The author examines the generally accepted classification of the forms of organisation of educational work with juvenile convicts by the entity to which the educational influence is addressed, namely: individual, group, and public forms. The author also describes the essence of the corrections measures for juvenile convicts, namely: formation and correction of consciousness; formation and correction of positive experience of behaviour and activity; additional motivation and stimulation of positive behaviour; monitoring of the outcomes of education. The paper defines the processes of organisation and implementation of legal, labour, moral, ethical, artistic, aesthetic, physical, sanitary and hygienic, religious upbringing, and social educational work with juvenile convicts.

Keywords: Resocialisation, theoretical and applied principles, penitentiary pedagogy, juvenile convicts, correctional colonies of Ukraine, forms, measures, areas of educational work.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Розбудова України як правової держави детермінувала необхідність вирішення актуальних соціальних проблем, що є наслідком негативних тенденцій, притаманних сучасному українському суспільству. Серед них – соціальна дезадаптація значних верств населення, втрата духовності і моральних цінностей, помітне зростання соціального сирітства, що стало особливо відчутним у зв'язку з повномасштабною війною росії проти нашої держави. Відповідно це призвело до суттєвого загострення криміногенної ситуації, й особливо серед неповнолітніх. На жаль, їхня кількість поступово зростає. В основному переважна більшість з них із сімей, які не в змозі виховувати власних дітей через аморальність у власній поведінці і діяльності чи моральне розкладання. Саме такі негативні тенденції зумовлюють зростання ролі закладів сучасної пенітенціарної системи, завданнями яких є насамперед створення умов для ефективної ресоціалізації неповнолітніх засуджених. У цьому контексті важливою умовою ресоціалізації є виправлення засудженого, тобто «...актуалізація процесу позитивних змін, що стають характерними для поведінки неповнолітнього засудженого, тим самим формують його готовність до самокерованої правослухняної поведінки» [1, с. 526–528].

Як свідчить аналіз сучасної практики, провідними умовами ресоціалізації неповнолітніх засуджених у виправних закладах є встановлений порядок, тобто режим відбування покарання, ефективно організована суспільно корисна праця, виховна робота, система психологічної і соціальної роботи, а також процес здобуття загальної середньої чи професійно-технічної освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження проблем ресоціалізації неповнолітніх засуджених, розроблення і упровадження у практику форм і методик їхньої соціальної адаптації, сучасних технологій перевиховання набули особливої актуальності у

психолого-педагогічних науках, соціальній педагогіці та соціальній роботі. Зокрема, сьогодні здійснено суттєві напрацювання у низці напрямів вирішення проблем ресоціалізації неповнолітніх засуджених, а саме: обґрунтуванні теоретичних і практичних основ і специфіки їхньої ресоціалізації, що знайшло своє відображення у наукових працях О. Беца, О. Главацької, В. Кривуши, О. Недибалюк, Г. Радова, В. Синьова; сутнісні характеристики та особливості перевиховання неповнолітніх засуджених в умовах виправних колоній розроблялися І. Башкатовим, П. Вівчар, С. Кушнар'євим, І. Парфеновичем, В. Синьовим, І. Чистяковою, М. Фіцулою; профілактику правопорушень неповнолітніх як актуальну нині проблему розглядали Ю. Александров, І. Дегтярьов, В. Оржеховська, В. Тарарухін, формування ціннісно-правових орієнтацій особистості неповнолітніх засуджених досліджували В. Алексєєв, В. Афанасьєв, В. Водзинська, Н. Волкова, М. Казакіна, Ю. Кулюткін, В. Сайко.

Мета статті полягає у визначенні її характеристики теоретико-прикладних засад ресоціалізації неповнолітніх засуджених у сучасних виправних колоніях України.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Як свідчать результати аналізу численних досліджень в галузі пенітенціарної педагогіки, сьогодні незаперечним є той факт, що проблема ресоціалізації неповнолітніх засуджених у сучасних виправних колоніях (за багатоманітності підходів до її вирішення) розуміється як суто соціально-педагогічна проблема. У відповідності до статті 6 «Кримінально-виконавчого кодексу України» сутність процесу ресоціалізації визначається як «...свідоме відновлення засудженого в соціальному статусі повноправного члена суспільства та повернення його до самостійного загальноприйнятого соціально-нормативного життя в суспільстві» [2].

На сьогодні сутнісні ознаки поняття ресоціалізації неповнолітніх засуджених мають десятки визначень. Однак, здебільшого сутність цього поняття розуміється як «...тривалий процес, який має в своїй основі складний комплекс психолого-педагогічних, економічних, медичних, юридичних, виховних та організаційних заходів, спрямованих на формування у кожного засудженого спроможності і готовності до його включення після відбуття покарання у звичайні умови життя суспільства» [3, с. 674–677].

У той же час, як підтверджує аналіз практики, переважна більшість дослідників проблем ресоціалізації неповнолітніх засуджених у сучасних виправних колоніях висловлюють деякі сумніви щодо беззаперечної ефективності виховної системи цих закладів. Оскільки її побудова на ізоляції неповнолітнього засудженого від суспільства, можливості бути покараним, втрата звичного для нього соціального оточення, необхідності обов'язкового дотримання режиму у кінцевому результаті не завжди здатна ефективно забезпечити процеси ресоціалізації. До того ж, сучасні установи виконання покарань мають суттєві негативні аспекти, починаючи із зовнішньої атрибутики (колючий дріт на огорожі, вартові на вежах, автоматична зброя, собаки-охоронці тощо), постійно впливають на психіку неповнолітнього засудженого, викликаючи пригнічений стан і навіть постійне почуття небезпеки [4, с. 65–74].

У зв'язку з цим особливої актуальності набуває вирішення проблем організації та здійснення насамперед ефективної виховної роботи з неповнолітніми засудженими у сучасних виправних установах. Аналіз сучасної вітчизняної педагогічної науки та освіти, у тому числі й пенітенціарної педагогіки, засвідчив, що з усього розмаїття форм і методів виправлення неповнолітніх засуджених слід застосовувати саме ті з них, що є нині класичними у сучасній психолого-педагогічній науці та освітній практиці.

Отже, актуальною проблемою сьогодні є визначення її характеристика форм організації процесу ресоціалізації неповнолітніх засуджених у виправних закладах. Відбір

і систематизація таких форм визначаються насамперед цілями їхнього виховання, специфікою об'єкта і суб'єктної взаємодії всіх учасників виховного процесу. На сьогодні у структурі загальнонавчальної класифікації таких форм за суб'єктом, на який спрямований виховний вплив, виокремлюються індивідуальні, групові та масові форми. Провідними є насамперед індивідуальні форми педагогічної дії, що складають підґрунтя для організації індивідуальної виховної роботи з кожним неповнолітнім засудженим (спостереження, бесіда, тестування, узагальнення незалежних характеристик, аналіз продуктів діяльності доручення та ін.). Сутнісними характеристиками індивідуальних форм виховної роботи є: вивчення особистості неповнолітнього засудженого, особливостей його поведінки і сформованих ставлень, специфічних особистісних якостей; складання на цій основі перспективної програми виховання, насамперед програми-мінімум: конкретних виховних заходів і впливів на кожного неповнолітнього засудженого, що мають бути реалізовані у найближчій перспективі; створення умов для їхньої соціальної адаптації в умовах виправного закладу, допомога у побудові власної траєкторії розвитку на основі усвідомлення сутності та важливості ресоціалізації. Важливим продовженням виховного процесу є обов'язкове розроблення програми-максимум, як-то: створення умов для досягнення кожним з неповнолітніх засуджених високих результатів ресоціалізації і, у першу чергу, готовності до соціально активного і морально доцільного життя в суспільстві після звільнення.

У групових формах об'єктом і водночас суб'єктом виховного впливу є насамперед група (колектив) неповнолітніх засуджених. У процесі організації групових дій усі виховні впливи спрямовуються на те, щоб викликати у всіх членів групи позитивний емоційний стан, сформувані позитивні взаємини, вибудувати спілкування та співпрацю на основі довіри й поваги кожного до кожного. Важливим результатом цього має стати сформоване ставлення кожного неповнолітнього засудженого до виховних дій, спрямованих на створення позитивної суб'єкт-суб'єктної взаємодії в колективі. Однак слід враховувати, що групові форми виховної дії мають найвищий ефект саме у процесі групової психотерапії, а також у змісті виховної роботи з малими неформальними групами у межах загального колективу неповнолітніх засуджених. Крім цього, застосування групових форм детермінує суттєві позитивні зміни в життєдіяльності колективу неповнолітніх засуджених, особливо тоді, коли такий колектив ще не сформувався. Отже, можемо зробити висновок, що у процесі застосування колективних форм виховного впливу об'єктом є колектив, і в той же час кожний неповнолітній засуджений є суб'єктом виховання. А результатом такого виховання є зміна стилю звичної для неповнолітніх засуджених поведінки й діяльності на основі відходу від антисуспільних поглядів і переконань.

Об'єктом і водночас суб'єктом масових форм виховного впливу є всі неповнолітні засуджені, які на цей час не об'єднані безпосередніми формами спілкування чи взаємодії. Основу тут складають виховні заходи, що мають яскраво виражений моральний сенс. До таких форм належать: мітинги, загальні збори, огляди корисних справ засуджених, підведення підсумків трудового змагання; торжества, присвячені знаменним датам, закінчення навчання в загальноосвітній школі чи професійно-технічному закладі тощо. Отже, підсумовуючи, можемо зробити висновок, що масові форми роботи з неповнолітніми засудженими, за умови їх логічної єдності з іншими групами форм, «...є тією очікуваною подією, до якої неповнолітні засуджені готуються, якої чекають протягом тижнів і місяців. У їх підготовці бере участь більшість засуджених і персоналу виправного закладу» [5, с. 116].

Своєю чергою, у пенітенціарній педагогіці сутність методів виправлення розглядається як сукупність засобів безпосереднього чи опосередкованого психолого-педагогічного впливу на мислення, почуття та волю, поведінку засудженого з метою формування і корекції його свідомості та досвіду поведінки, позитивних особистісних рис та якостей [5].

А тому важливим є визначення сутності виховного впливу на неповнолітніх засуджених, враховуючи те, що методи їхнього виховання такі ж, як і характерні сучасній класичній теорії й методиці виховання методи виховання [6].

Однак, ці методи застосовуються в специфічних умовах діяльності виправних установ і сьогодні їх умовно можна класифікувати у чотири основних групи, а саме:

- методи формування і корекції свідомості (доказ, переконання, приклад, умовляння, спростування, психолого-педагогічний вибух, створення ситуації успіху);
- методи формування і корекції позитивного досвіду поведінки і діяльності (роз'яснення, вправи, доручення, вимоги, пояснення, контроль);
- методи додаткової мотивації та стимулювання позитивної поведінки: примус (попередження, осудження, догана, стягнення, покарання), заохочення (схвалення, позитивна оцінка, довіра, організація перспективи, змагання, моральне та матеріальне заохочення);
- методи моніторингу результатів виховання (спостереження, бесіда, тестування, узагальнення незалежних характеристик, аналіз продуктів діяльності) [7, с. 182].

Отже, всі ці групи методів є основою виховної роботи із неповнолітніми засудженими, що у відповідності до чинного кримінально-виконавчого законодавства у виправних закладах реалізуються в єдності організації і здійснення правового, трудового, морально-етичного, художньо-естетичного, фізичного, санітарно-гігієнічного, релігійного виховання та соціально-виховної роботи.

У цьому контексті правове виховання неповнолітніх засуджених за своїм змістом переважно спрямовується на створення умов ефективного усвідомлення і засвоєння ними суспільних норм і правил як екстраполяції чинного законодавства на процеси: формування потреб, мотивів і переконань щодо їх обов'язкового дотримання й поваги до законів; набуття умінь і навичок доцільної з точки зору моралі поведінки; розуміння незворотності покарання за скоєний злочин. Важливу роль нині у процесі правового виховання неповнолітніх засуджених має програма диференційованого виховного впливу на засуджених «Правова просвіта», реалізація якої у виховному процесі виправного закладу застосовуються насамперед для неповнолітніх засуджених зі стійкою кримінальною спрямованістю власної поведінки через несформованість або деформованість їхніх уявлень про нормативну поведінку в сучасному українському суспільстві [8].

Окреме місце у виховному процесі виправної установи посідає робота з формування у неповнолітніх засуджених потреби і мотивації свідомо працювати, що має розглядатись не лише як одна з складових частин економічних і соціальних завдань українського суспільства, але і як завдання виправлення і ресоціалізації неповнолітніх засуджених. Сьогодні, «...у період становлення ринкових відносин, розвалу виробничої бази країни, зупинки найбільших заводів в різних галузях виробництва, особливо гостро постає питання про виховання неповнолітніх засуджених в трудовій діяльності. Найважливішою її функцією в умовах виправної установи є формування у засуджених потреби працювати, позитивної мотивації, інтересу до освоєння певної професії, пошани до людей праці, виховання у них етичних якостей, правової поведінки» [5, с. 272–273].

Трудове виховання неповнолітнього засудженого у виправному закладі, як підтверджує аналіз практики, є ефективним, оскільки для нього праця це не стільки обсяги витраченої енергії чи виробленої продукції, скільки соціальний процес, у якому формуються соціально визнані зв'язки й відносини. Беручи участь у трудовій діяльності, неповнолітній засуджений вибудовує самостійно чи за допомогою дорослих особистісну траєкторію ресоціалізації, що обов'язково має виходити за часові межі перебування у такому закладі. Саме це у майбутньому має стати провідним чинником і водночас умовою його соціальної реабілітації. Саме у процесі суспільно корисної праці формуються й відновлюються втрачені особистісні якості – працьовитість, сумлінність, потреба в чесному способі життя, повага до власності, колективізм, дисциплінованість тощо. Для неповнолітнього засудженого виправна установа стає тим місцем, у якому він можливо уперше витрачає сили на соціально корисні цілі й водночас одержує задоволення від творчості, ініціативності, суспільного визнання й поваги як товаришів, так і педагогів, майстрів чи керівництва цього закладу.

У той же час морально-етичне виховання неповнолітніх засуджених реалізується у змісті різноманітних виховних заходів, спрямованих на виявлення, корекцію і навіть усунення їхніх індивідуальних негативних моральних якостей, переконань, поглядів чи звичок. І водночас, важливим на цій основі є формування національних і загальнолюдських гуманістичних цінностей, ідеалів добра, правди, справедливості, совісті, людяності та честі. Не менш важливим у процесах ресоціалізації неповнолітніх засуджених є застосування різних як традиційних, так і інноваційних форм, методів і методичних прийомів морально-етичного виховання неповнолітніх засуджених, що у процесі сприймання, інтерпретації творів мистецтва і практичної художньо-творчої діяльності набувають особистісно-ціннісного ставлення до дійсності та мистецтва. У них розвивається морально-етична свідомість, загальнокультурна і художня компетентність, здатність до сприйняття і співпереживання, до творчості за законами краси, до створення цінностей у мистецтві та поза ним у сфері трудової діяльності, побуті, у вчинках і поведінці.

Отже, можемо констатувати, що морально-етичне виховання є важливим елементом цілісного виховного процесу у виправному закладі. Завдяки застосуванню такої діяльності:

- здійснюється знайомство неповнолітнього засудженого з національними та світовими надбаннями культури, що знайшли своє відображення у різних видах мистецтва і моральних устоях українського суспільства;
- розвиваються розумові здібності та інтелект у цілому;
- збагачується емоційна сфера і культура почуттів та стосунків;
- формується система моральних цінностей і ціннісних орієнтацій;
- з'являються можливості вибору виду і жанру мистецтва для власної творчості;
- розвиваються художні й естетичні смаки та здібності [9].

Наступним актуальним напрямом ресоціалізації неповнолітніх засуджених у виправних закладах є організація їхнього якісного фізичного виховання, сутність якого сьогодні розглядається як певна система фізкультурно-спортивних і оздоровчих заходів, що проводяться з метою, насамперед, укріплення їхнього здоров'я, розвитку фізичних сил і морально-вольових якостей, підтримки здорового способу життя та профілактики захворювань. Важливо, що нині фізичне виховання здійснюється в межах програми диференційованого виховного впливу на неповнолітніх засуджених «Фізкультура і спорт», що враховує у своєму змісті інтереси, здібності, потреби та індивідуальні можливості кожного з них.

Важлива роль у процесах ресоціалізації неповнолітніх засуджених у виправних закладах належить санітарно-гігієнічному вихованню, що спрямоване на: підвищення санітарно-гігієнічної культури осіб, позбавлених волі, прищеплення їм санітарно-гігієнічних навичок в побуті, на виробництві з метою попередження інфекційних захворювань, через санітарно-гігієнічну просвіту; пропаганду санітарно-гігієнічних знань, умінь і навичок серед різних груп засуджених; прищеплення усім засудженим навичок дотримання санітарно-гігієнічних норм і правил. Сутність санітарно-гігієнічного виховання розуміємо як сукупність виховних впливів, спрямованих на підвищення санітарно-гігієнічної культури неповнолітніх, позбавлених волі, прищеплення їм санітарно-гігієнічних навичок у побуті, на виробництві з метою попередження інфекційних захворювань. Зміст санітарно-гігієнічного виховання передбачає: 1) санітарно-гігієнічну просвіту; 2) пропаганду санітарно-гігієнічних знань, умінь серед різних груп засуджених; 3) прищеплення усім засудженим навичок дотримання санітарно-гігієнічних норм і правил [10].

В останні десятиліття особливої актуальності у виховному процесі сучасного виправного закладу займає релігійне виховання неповнолітніх засуджених, що сприяє засвоєнню ними основних законів релігійної моралі та ставлення до життя відповідно до релігійних канонів, традицій та вірувань кожної з конфесій. Сьогодні у вітчизняних виправних установах, як підтверджує аналіз практики, «...дозволено сповідувати будь-яку релігію, а для відправлення релігійних обрядів у ці установи допускаються представники усіх офіційно зареєстрованих релігійних організацій» [11, с. 17–19].

Отже, можемо констатувати, що упровадження релігійного виховання у виправних колоніях сприяє запобіганню морально-психологічній деформації особистості неповнолітнього засудженого, формуванню таких моральних почуттів, як милосердя, співпереживання, добropорядність та ввічливе ставлення до людей. Релігійна опіка в установах виконання покарань сьогодні є невід'ємною складовою здійснення принципу гуманного ставлення до усіх позбавлених волі, а також поваги до їхньої людської гідності [12].

Крім зазначеного вище, результатом релігійного виховання неповнолітніх засуджених, насамперед, є формування і розвиток релігійної свідомості, а відтак, передбачає безумовне дотримання ними відповідних заповідей, моральних принципів та норм і правил, притаманних сучасному українському суспільству [13, с. 104].

Своєю чергою, духовно-моральний вплив релігії на неповнолітнього засудженого в «...умовах ізоляції місць позбавлення волі виконує психотерапевтичну і компенсаторну функції завдяки здатності релігії утїшати, пом'якшувати стан стресу, виконувати роль моральних стимулів каяття та сприяти моральному очищенню засудженого» [14].

Важливим аспектом ресоціалізації неповнолітніх засуджених в сучасних виправних закладах належить організації і здійсненню соціально-виховної роботи, у межах якої провідне місце належить визначенню змісту соціальної роботи персоналу таких закладів, без підвищення якості якої неможливе досягнення мети і конкретних цілей ресоціалізації. Як було зазначено вище, суб'єктами соціальної роботи з неповнолітніми засудженими є персонал виправного закладу, а також представники державних і недержавних органів, установ та організацій, що мають на меті організацію ефективної ресоціалізації виховного середовища таких закладів. Таким чином, можемо констатувати, що метою соціальної роботи з неповнолітніми засудженими у сучасному виправному закладі є організація якісної взаємодії та співпраці всіх суб'єктів створеного виховного середовища. Такий підхід, як підтверджує аналіз практики, забезпечує ефективний соціальний розвиток неповнолітніх засуджених завдяки відновленню чи формуванню позитивного

соціального статусу. В основі цих процесів провідним є засвоєння ними умінь і практичних навичок вибудови соціальних зв'язків, налагодженні ефективної комунікації та співпраці у розв'язанні життєво важливих для них проблем, що в сукупності є соціальним підґрунтям для побутового та трудового влаштування після звільнення, тобто забезпечує успішну інтеграцію в суспільство як повноправного громадянина [15, с. 129–135].

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямку. Таким чином, можемо констатувати, що виховна робота з неповнолітніми засудженими у виправних колоніях має здійснюватися комплексно, включати в себе різноманітні напрями, форми і методи впливу, що спрямовані, першою чергою, на їхню соціальну адаптацію в умовах виправної установи. Не менш важливим є застосування інтеграційного підходу до побудови виховного процесу у виправних закладах, тобто поєднання зусиль учителів, майстрів професійного навчання, вихователів, психологів, соціальних педагогів та представників різноманітних громадських організацій на основі врахування вікових й індивідуальних особливостей неповнолітніх засуджених. Відповідно, така інтеграція зусиль усіх суб'єктів виховного процесу виправних закладів дає змогу створити необхідні умови для розумового, духовного, морального, психологічного, фізичного розвитку неповнолітніх засуджених. А це, своєю чергою, детермінує формування їхнього світогляду і громадянської свідомості та соціальної активності.

Отже, визначення змісту основних напрямів виховної роботи з неповнолітніми засудженими у виправних колоніях (правове, трудове, моральне, естетичне, фізичне, санітарно-гігієнічне та релігійне виховання), застосування форм і методів їх реалізації, має обов'язково поєднуватися із загальнодержавними програмами диференційованого виховного впливу на засуджених, такими як «Правова просвіта», «Професія», «Духовне відродження», «Творчість», «Фізкультура і спорт», що дає змогу ефективно планувати процес ресоціалізації із застосуванням конкретних методів і форм виховного характеру [16].

Таким чином, завершуючи розгляд проблеми ресоціалізації неповнолітніх засуджених у виправних закладах, можемо визначити перспективи подальших досліджень, котрі полягають у: необхідності розроблення теоретико-методичних засад цілеспрямованої підготовки майбутніх працівників пенітенціарної системи, формування в них знань, умінь і навичок виховної роботи з неповнолітніми засудженими; обґрунтуванні правових і психолого-педагогічних особливостей ресоціалізації неповнолітніх засуджених в умовах війни; створення інноваційних моделей ресоціалізації неповнолітніх засуджених у відповідності до чинного законодавства у цій галузі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кушнарьов С. В. Концептуальні підходи до проблеми ресоціалізації неповнолітніх засуджених. *Державна пенітенціарна служба України: історія, сьогодення та перспективи розвитку у світлі міжнародних пенітенціарних стандартів та Концепції державної політики у сфері реформування Державної кримінально-виконавчої служби України, затвердженої Указом Президента України від 8 листопада 2012 року № 631* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 28-29 берез. 2013 р.). Київ : Державна пенітенціарна служба України, 2013. С. 526–528.
2. Кримінально-виконавчий кодекс України від 11.07.2003 № 1129-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. №3/4. Ст. 21.1.
3. Кутепов М. Ю. Деякі проблеми ресоціалізації неповнолітніх засуджених в Україні. *Молодий учений*, 2018. № 2. С. 674–677.

4. Караман О. Л. Сутність і зміст соціально-педагогічної роботи з неповнолітніми засудженими в пенітенціарних закладах. *Соціальна педагогіка : теорія та практика*. 2011. №2. 65–74.
5. Пенітенціарна педагогіка : наук.-метод. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / С. Я. Харченко, О. Л. Караман, Н. П. Краснова. Луганськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2011. 329 с.
6. Бех І. Д. Виховання особистості : підручник. Київ: Либідь, 2008. 848 с.
7. Кушнар'єв С. В. Проблеми ресоціалізації неповнолітніх засуджених у контексті пенітенціарного процесу. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. Збірник наукових праць*. Київ. Випуск 16, книга 2, 2012. С. 177–184.
8. Парфенович І. О. Технологія перевиховання й виправлення засуджених неповнолітніх. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2001. № 3. С. 146
9. Рудницька О. П. Педагогіка: загальна та мистецька. Навчальний посібник. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2005. 360 с.
10. Караман О. Л. Соціально-педагогічна робота з неповнолітніми засудженими в пенітенціарних закладах України : монографія. Луганськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2012. 448 с.
11. Проскура В. В., Роль церкви у ресоціалізації засуджених до позбавлення волі. *Український соціум*. 2015. №2 (53). С. 17–19.
12. Титов В. Д., Качурова С. В., Барабаш О. В. Релігієзнавство. Підручник для студентів юридичних спеціальностей вищих навчальних закладів. Харків: Право, 2004. 272 с.
13. Білецький В. В. Виправлення девіантної особистості: філософський погляд. Донецьк : Східний видавничий дім, 2003. 156 с.
14. Петрушкевич М. С. Особливості вияву комунікаційної функції релігії у християнських конфесіях : автореф. дис. ... канд. філософ. наук : 09.00.11. Київ, 2007. 20 с.
15. Богатирьова О. І. Участь громадськості у процесі виправлення та ресоціалізації засуджених, підоблікових кримінально-виконавчій інспекції. *Правничий часопис Донецького університету*. 2013. № 2. С. 129–135.
16. Про затвердження положень про програми диференційованого виховного впливу: Наказ Міністерства юстиції України. від 16.05.2016 № 1418/5 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0727-16#Text> (дата звернення 15.10.2023).

REFERENCES

1. Kushnarov, S. V. (2013). Kontseptualni pidkhody do problemy resotsializatsii nepovnolitnikh zasudzhennykh. *Derzhavna penitentsiarna sluzhba Ukrainy: istoriia, sohodennia ta perspektyvy rozvytku u svitli mizhnarodnykh penitentsiarnykh standartiv ta Kontseptsii derzhavnoi polityky u sferi reformuvannia Derzhavnoi kryminalno-vykonavchoi sluzhby Ukrainy, zatverdzhenoї Ukazom Prezydenta Ukrainy vid 8 lystopada 2012 roku № 631 : materialy mizhnar. nauk.-prakt. konf. Kyiv : Derzhavna penitentsiarna sluzhba Ukrainy, 526–52. (in Ukrainian)*
2. Kryminalno-vykonavchyi kodeks Ukrainy vid 11.07.2003 № 1129-IV. (2004). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. №3/4, art. 21.1.
3. Kutieпов, M. Yu. (2018) Deiaki problemy resotsializatsii nepovnolitnikh zasudzhennykh v Ukraini. *Molodyi uchenyi*. № 2, 674–677 (in Ukrainian).
4. Karaman, O. L. (2011). Sutnist i zmist sotsialno-pedahohichnoi roboty z nepovnolitnimy zasudzhenyimy v penitentsiarnykh zakladakh. *Sotsialna pedahohika : teoriia ta praktyka*. №2. 65–74. (in Ukrainian).
5. Penitentsiarna pedahohika : nauk.-metod. posib. dlia stud. vyshch. navch. zakl. / S. Ya. Kharchenko, O. L. Karaman, N. P. Krasnova. (2011). Luhansk : Vyd-vo DZ «LNU imeni Tarasa Shevchenka», 329 (in Ukrainian).
6. Bekh, I. D. (2008) Vykhovannia osobystosti : pidruchnyk. Kyiv: Lybid, 848 (in Ukrainian).
7. Kushnarov, S. V. (2012). Problemy resotsializatsii nepovnolitnikh zasudzhennykh u konteksti penitentsiarnoho protsesu. *Teoretyko-metodychni problemy vykhovannia ditei ta uchnivskoi molodi. Zbirnyk naukovykh prats*. Kyiv. Issue 16, knyha 2, 177–184 (in Ukrainian).

8. Parfenovych, I. O. (2001). Tekhnolohiia perevykhovannia y vypravlennia zasudzhennykh nepovnolitnykh. *Pedahohika i psykholohiia profesiinoi osvity*. 2001. № 3, 146 (in Ukrainian).
9. Rudnytska O. P. (2005). *Pedahohika: zahalna ta mystetska*. Navchalnyi posibnyk. Ternopil: Navchalna knyha – Bohdan, 360 (in Ukrainian).
10. Karamanó, O.L. (2012). Sotsialno-pedahohichna robota z nepovnolitnymy zasudzhenyymy v penitentsiarnykh zakladakh Ukrainy : monohrafiia. Luhansk : Vyd-vo DZ «LNU imeni Tarasa Shevchenka», 448 (in Ukrainian).
11. Proskura, V. V. (2015). Rol tserkvy u resotsializatsii zasudzhennykh do pozbavlennia voli. *Ukrainskyi sotsium*. №2 (53), 17–19 (in Ukrainian).
12. Tytov, V. D., Kachurova, S. V., Barabash, O. V. (2004) *Relihiieznavstvo*. Pidruchnyk dlia studentiv yurydychnykh spetsialnosti vyshchykh navchalnykh zakladiv. Kharkiv: Pravo, 272 (in Ukrainian).
13. Biletskyi, V. V. (2003). *Vypravlennia deviantnoi osobystosti: filosofskyi pohliad*. Donetsk : Skhidnyi vydavnychiy dim, 156 (in Ukrainian).
14. Petrushkevych, M. S. (2007). *Osoblyvosti vyjavu komunikatsiinoi funktsii religii u khrystyianskykh konfesiiax*. Extended abstract of candidate's thesis. Kyiv (in Ukrainian).
15. Bohatyrova, O. I. (2013). Uchast hromadskosti u protsesi vypravlennia ta resotsializatsii zasudzhennykh, pidoblikovykh kryminalno-vykonavchii inspektsii. *Pravnychiy chasopys Donetskoho universytetu*. № 2, 129–135 (in Ukrainian).
16. Pro zatverdzhennia polozhen pro prohramy dyferentsiiovanoho vykhovnoho vplyvu: Nakaz Ministerstva yustytsii Ukrainy. vid 16.05.2016 № 1418/5 (2016). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0727-16#>